

EL LLULL VIATGER DE L'INSTITUT BALEAR, AVUI IES RAMON LLULL (1892-2018)

Gabriel Alomar i Serra
Montserrat Farràs i Castellarnau

Llicenciats en Filosofia i Lletres

Resum: Dins el marc de l'Any Llull i del centenari de la construcció de l'edifici que avui acull l'IES Ramon Llull (1916-2016), hem investigat un dels elements patrimonials més antics del nostre centre d'ensenyament: l'escultura del beat Ramon Llull obra de Llorenç Ferrer i Guillem Galmés. Hem incidit en dos aspectes: els seus trets estilístics i les seves successives ubicacions entre 1892 i 2018. A la vegada això ens ha fet analitzar com s'incrementava l'interès per la figura de Llull a la Mallorca de finals del XIX principis del XX.

Paraules clau: Institut Balear, IES Ramon Llull, lul·lisme, monument, Llorenç Ferrer, Guillem Galmés.

Abstract: As part of the events within the Year of Ramon Llull, as well as the 100th anniversary of the building which today holds the Ramon Llull Secondary School (1916-2016), we have carried out an investigation of one of the oldest historical items of our school: the statue of the Blessed Ramon Llull, work of Llorenç Ferrer i Guillem Galmés. We have focused on two aspects: its stylistic features and its successive locations between 1892 and 2018. This also led us to analyse the evolution in the interest sparked by the leading personality of Llull in Mallorca, from the end of the 19th century to the beginning of the 20th.

Key words: Institut Balear, Ramon Llull Secondary School, lulisme, monument, Llorenç Ferrer, Guillem Galmés.

Rebut el 19 de maig. Acceptat el 2 de desembre de 2018.

El present treball és el resultat d'una revisió i ampliació de la conferència que impartírem a la sala d'actes de l'IES Ramon Llull el passat 28 de novembre de 2016 inclòs dins la programació dels actes desenvolupats durant l'ANY LLULL i coordinats per la comissionada autonòmica Maribel Ripoll i la Conselleria de Transparència, Cultura i Esports del Govern de les Illes Balears.

Abreviatures: BLA = Biblioteca Lluís Alemany, BSAL = *Bolletí Societat Arqueològica Lul·liana*, IES = Institut d'Ensenyament Secundari, UIB = Universitat Illes Balears.

Cap a finals de 2016 es va tancar l'Any Lull (1315/16-2015/16) i també l'any del centenari de la construcció i inauguració de l'edifici que actualment acull l'IES Ramon Lull (1916-2016),¹ abans Institut Balear, fundat el 1835.

En aquest context volem emmarcar la nostra investigació que pretén estudiar l'escultura del beat que avui es troba al pati de l'IES Ramon Lull² així com les seves ubicacions al llarg dels darrers 125 anys (1892-2017). Parlem de l'escultura viatgera com a símil amb els nombrosos viatges que va fer el nostre personatge en la seva dilatada vida. La realització de l'obra va recaure sobre dos dels escultors més destacats dins la Mallorca de finals del segle XIX principis del segle XX: Llorenç Ferrer (1854-1928) i Guillem Galmés (1845-1927).³

Aquesta escultura, i la figura de Ramon Lull, malgrat que el lloc on es trobés, sempre ha estat relacionada amb l'Institut Balear com a lloc de ciència, de recerca, d'estudi, d'ensenyament i de formació. Una de les primeres fotografies⁴ que es conserven del claustre de l'antic institut data de 1881, i ja hi podem contemplar tots els catedràtics envoltats dels símbols de la ciència i de les lletres, i enmig a un lloc ben destacat una representació escultòrica del beat. Cal recordar, com veurem més endavant, que no serà fins a 1936 que la institució acadèmica rebrà el nom del gran savi mallorquí.

Els estudis superiors a Mallorca, pràcticament des dels seus inicis durant el segle XV, han estat sempre lligats a la doctrina i a les escoles lul·lianes. Quan, cap a 1483, es va voler ordenar l'ensenyament superior, els jurats del Gran i General Consell de Mallorca demanaren a Ferran el Catòlic la creació d'un estudi general sota la titularitat reial que ja s'anomenà Estudi General Lul·lià. Allà s'hi podien estudiar totes les arts i les ciències. No serà fins a 1673, durant el pontificat de Climent X, quan es concedirà la butlla pontifícia que donarà una validesa universal als títols atorgats per l'Estudi General Lul·lià. Aquest fet transformà aquesta institució en Universitat Pontifícia, també coneguda com a Universitat Lul·liana, que va ser creada definitivament el 1691.

El 1828, per reial decret, se suprimí la Universitat Lul·liana, aleshores coneguda com a Universitat Literària de Mallorca, i es transformà en Seminari Conciliar adscrit a la Universitat de Cervera primer i després a la de València. Durant la regència d'Espartero (1840-43) la Junta de Govern de Mallorca restablí la Universitat, amb el nom d'Universitat Literària Balear, però el 1842 se suprimí definitivament.

1 Durant el curs escolar 2015/16 l'Institut va organitzar tot un seguit d'actes –conferències, visites guiades a l'edifici, muntatges audiovisuals, acte institucional del centenari el 25 de gener...- i a la vegada com a professors d'història hem volgut investigar l'evolució del nostre centre. Una de les incògnites que hem aclarit eren els orígens i l'autoria de l'escultura del beat i aquesta és la raó de ser del present article.

2 Per a més informació sobre el tema vegeu la comunicació presentada a la X JORNADAS INSTITUTOS HISTÓRICOS, IES Vega del Turia, Terol, del 30 de juny al 3 de juliol del 2016: ALOMAR SERRA, G.: "Nuevas aportaciones al estudio del edificio del IES Ramon Lull (Palma)", a X JORNADAS INSTITUTOS HISTÓRICOS, Terol, 2016, p. 24-35.

3 Per entendre l'evolució general de l'escultura al llarg dels segles XIX i XX a les Balears s'han consultat: De BROTONS CAPÓ, M.: "Escultura y escultores en el cambio de siglo en Mallorca", *Arte e identidades culturales*, Oviedo, 1998; *Esculturas de Palma*, Palma, 2000 i *L'escultura a les Balears en el s. XX*, Palma, 2001. De FURIÓ, A.: *Diccionario histórico de los ilustres profesores de Bellas Artes en Mallorca*, Palma, 1946. De PERELLÓ PARADELO, R.: *Escultores contemporáneos en Mallorca*, Palma, 1973. De VIDAL ISERN, J.: *La escultura mallorquina en el s. XIX*, Palma, 1929. També s'han consultat dues obres d'autoria variada: *Escultura del s. XIX a Catalunya*, Barcelona, 1994 i *La pintura i l'escultura a les Balears*, 4 vol., Palma, 1996.

4 Aquesta fotografia es conserva a la Biblioteca Lluís Alemany. Des d'aquí volem donar les gràcies a tot el personal d'aquesta biblioteca per les orientacions i ajudes que ens han donat a l'hora de fer la nostra recerca, en especial a la seva responsable de sala Laura Marcús Maimó.

En aquest darrer període 1828-1842 es fundà l'Institut Balear, que cal considerar com a hereu de l'antiga universitat i com a tal continuà estretament lligat a la figura de Ramon Llull.

Va ser l'Institut Balear, oficialment Institut Ramon Llull des del desembre de 1936, que va custodiar l'arxiu i els símbols⁵ de l'antiga universitat fins, que la nova Universitat de les Illes Balears (UIB) els reclamà el 1978.

La revitalització de la figura de Llull i la proliferació de projectes monumentals i civils durant la segona meitat del XIX

La figura de Ramon Llull va ser molt controvertida i malmesa, especialment durant el darrer terç del s. XVIII atès l'ambient que regnava a Mallorca, provocat per les picabaralles entre lul·listes (teuladers) i antil·lulistes (marrells), i en concret durant el bisbat de Díaz de la Guerra (1772-1777) el qual ordenà retirar i/o destruir teles, escultures del Beat de les esglésies. Caldrà esperar el moviment de la Renaixença (segona meitat del segle XIX) per recuperar-lo de bell nou aprofitant l'avinentsa de l'esclat nacionalista i patriòtic que exaltarà celebritats del món cultural illenc. Seran les entitats civils i religioses que efectuaran encàrrecs d'imatges de Llull, es crearan societats (Arqueològica Lul·liana), revistes (*Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*) a fi d'exaltar el nostre prohóm. Hi contribuiran, també, personalitats com Francisco Manuel de los Herreros (director de l'Institut Balear durant 55 anys, entre 1845 i 1900) i l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria que en comprar Miramar, recuperà els paratges lul·lians i l'obra del Mestre amb col·laboració del seu secretari Manuel de los Herreros.

Aquesta recuperació i revitalització de la figura de Llull en el món civil coincidirà en un moment de creixement de les ciutats i d'interès pel planejament urbanístic i l'embelliment de les urbs. En el cas de Palma el procés ve accentuat per l'enderrocament de les murades i l'aparició de nous espais.

La Palma de la segona meitat del segle XIX, en comparació amb altres grans ciutats de l'Estat, es troba estèticament i urbanística un poc descuidada,⁶ no serà fins a les primeres dècades del segle XX que l'escultura pública es farà present dins la ciutat.⁷ Precisament el periodista Antoni Vidal Vaquer, sota el pseudònim de Leoncio, signa una crònica a *La Almudaina* de 1914 on es refereix a l'escultura de Jaume Ferrer de la plaça de les Drassanes com a la "única estatua pública que posemos en la actualidad".⁸

Doncs, paral·lelament als corrents europeus d'artistes i intel·lectuals, desvetllats per millorar i embellir les ciutats, neix a Mallorca, a les darreries del segle XIX, vers 1890, un moviment anomenat dels *Insensats* format per artistes i intel·lectuals amb la idea no tan sols d'abillar

⁵ Encara avui a tots els actes acadèmics oficials –inici cursos acadèmics o nomenaments de doctors *Honoris Causa* entre d'altres– la massa i la bandera de l'antiga universitat que data del segle XVIII presideixen. A l'anvers de la bandera hi figura una imatge de Llull i la Immaculada. I a la massa de plata hi trobam en relleu la conversió de Llull i la mitja lluna lul·liana. Vegeu també: LLADÓ FERRAGUT, J.: *Historia del Estudio General Luliano*, Palma, 1973.

⁶ Després de la reforma del Born que data de 1833 i la font de les Tortugues, sols cal destacar en l'àmbit civil, el Teatre Principal i el monument a Isabel II a la plaça de la Reina que tingué una curta durada: el 1860 es posa la primera pedra, s'acaba el 1865 i la Revolució d'Octubre de 1868 l'enderroca.

⁷ Els monuments a Jaume I, Antoni Maura i Joan Alcover s'aixequen entre 1927 i 1929. Segueixen un estil realista i eclèctic d'acord amb l'academicisme i al marge de les noves tendències.

⁸ *La Almudaina*, 14 de març de 1914.

la ciutat sino també d'higienitzar-la i adaptar-la a les noves necessitats.⁹ Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Roca Sansaloni en seran capdavanters. El primer és molt crític a l'hora de qualificar la primera estàtua de Jaume Ferrer que la titlla com “*un monigote de alfarería*”¹⁰ i que datava de 1842, l'actual –ressenyada per Leoncio– és de Joan Grauches (1914). Roca, en un article al diari “*El Isleño*” reivindica la presència de monuments destinats a lloar personalitats illenques. Aquesta inquietud i sensibilitat, farà possible impulsar diferents projectes –quasi tots dins el corrent academicista i neoclàssic o neogòtic– en memòria del Mestre; però gairebé cap es realitzarà com podem veure tot seguit.¹¹

Diferents projectes de monuments a Ramon Llull

Vers l'any 1863 els lul·listes, excolegials de la Sapiència, Estanislao Luís Piñano, batle de Palma i Antonio Prohens, advocats, iniciaren la idea de col·locar una estàtua al centre de la plaça d'Abastos, actual plaça Major, per ser l'indret on hi havia la casa natalícia de Ramon Llull. Es recapten 8466,50 reals per a la realització de l'obra¹² i s'encarrega un esbós a Canuto J. Fernandez, artista resident a Palma. Així mateix hi havia qui pensava que era més idoni col·locar l'escultura a la plaça Sant Francesc atès que era el lloc on hi tenia sepultura; més tard s'adquireix un esbós de guix de Venanci Vallmitjana (1829-1919),¹³ per posteriorment realitzar l'estàtua definitiva. Els Vallmitjana, família d'artistes, famosos per ser bons i reconeguts tallistes, tenien bon ofici. Venanci, amb col·laboració del seu germà Agapit és autor de l'estàtua que orna una de les fornícules del vestíbul de la Universitat de Barcelona, projectada per l'arquitecte Elies Rogent. Eren seguidors de l'estil naturalista, realisme historicista amb reminiscències romàntiques. Venanci va ser mestre de Josep Llimona i de Pau Gargallo.

Morts els lul·listes, excol·legials de la Sapiència, els diners es dipositaren al Banc Balear, que amb interessos, arribarà a la quantitat de 10.235'13 reals, que es lliuraren a la Junta de la Causa Pia Lul·liana. L'any 1868 Bartomeu Ferrà exposa a la Junta Directiva de L'Ateneu Balear la possibilitat d'un premi per l'autor del millor projecte de monument. La Revolució de Setembre de 1868, ho va frustrar. Caldrà esperar la figura de l'Arxiduc per fer-se realitat.¹⁴

Arran de la commemoració del sisè centenari de la fundació de Miramar (1880), l'Arxiduc Lluís Salvador (1847-1915) va ordenar construir sobre una penya, un oratori-rotonda, a l'interior del qual s'hi col·locaria una talla de Ramon Llull. El projecte, el disseny, el realitzà

9 A Palma entre finals del segle XIX i principis del XX es construeixen tres grans obres de caire neogòtic on hi treballaran Llorenç Ferrer i Guillem Galmés, els autors del Llull de l'Institut Balear: la façana principal de la Seu, el palau de la Diputació, avui Consell de Mallorca, i la façana principal de Santa Eulàlia (1894-1924).

10 COMPANY VIDAL, C.; SUREDA VALLESPIR, C.; TUR CATALÀ, M.: *Palma: ciudad de esculturas*, Palma, 2000. I a més OLIVER, M.S.: *Treinta años de provincias y otros artículos*, Palma, 1924.

11 Seguint Miquela Sacarès Taberner a *Vivat ars Luliana. Ramon Llull i la seva iconografia*, Palma, 2016, entre 1863 i 1900 s'han pogut comptabilitzar fins a quinze projectes de monuments lul·lians i sols tres realitzacions civils: la làpida que recorda la casa on va néixer Llull a la plaça Major de Palma, el moble per a l'exposició universal de Barcelona del 1888 i l'escultura de l'Institut Balear que analitzam a aquest article. A principis del segle XX continuaran els projectes però en menor mesura. Haurem d'esperar a 1966 per veure l'escultura d'Eguia la qual no té la monumentalitat dels projectes decimonònics.

12 BSAL, III, 1890.

13 Actualment es pot contemplar a la Biblioteca Pública de Can Sales, i el 2016-2017 s'ha pogut veure a l'exposició que organitzà l'Ajuntament de Palma a l'arxiu Municipal a Can Bordils.

14 MUNAR, G.: “Visión histórica de Miramar”, *BSAL*, 35, 1976.

Friedrich Wachsmann (Praga 1876) i fou dirigit per Bartomeu Ferrà.

Es tracta d'una construcció de petites dimensions, de planta circular i d'estil eclèctic, que guarda una gran semblança amb la del jardí Pallavicini a Pegli, zona propera a Gènova. Els materials emprats són carreus de pedra natural a l'exterior i pedra de Santanyí a l'interior. El paviment estava fet de diferents tipus de marbres: d'Artà, Deià, Binissalem, Puigpunyent i sota la peça del centre s'hi col·locaren dues pedres recollides pel mateix Arxiduc, una a San Francisco de Califòrnia en record de fra Juníper Serra i una altra a Bugia, en memòria de les que martiritzaren a Llull.¹⁵

L'estàtua la realitzà Giovanni Douprée (Siena 1817-Florència 1882) amb marbre blanc de Carrara. És de mida natural, dempeus i segueix una tendència neoclàssica. L'artista va morir deixant-la inacabada, inconclusa, li mancava un peu, i la seva filla va haver-la d'acabar abans de lliurar-la. Fou traslladada a Palma en el vaixell Belisario l'any 1882, i l'Arxiduc considerà oportú fer-la col·locar a la capella del Pont a Miramar. L'any 1975 un llamp va ensorrar-la en part i en va malmetre les dues mans, les quals lluíen una ploma i un pergami. Arran d'aquest succés la traslladaren a Son Moragues i, coincidint amb l'Any Llull (2015-2016), el Capítol Catedralici l'adquireix i es va poder contemplar al llarg de l'any, al pati del Palau Episcopal.

Tot seguit hem de destacar tres realitzacions dels autors del Llull de l'Institut Balear: Llorenç Ferrer (1854-1928) i Guillem Galmés (1845-1927).

Entre 1879 i 1888 l'escultor Guillem Galmés treballa en les quatre escultures que han de presidir la nova façana neogòtica de la catedral de Palma: Sant Pere i Sant Pau, Santa Catalina Thomàs i el beat Ramon Llull. Aquesta darrera va ser la primera que enllestí el 1879 i l'expressió i el posat guarda una gran similitud amb la de l'IES Ramon Llull (1892). Porta a les mans la ploma i, enlloc d'un llibre, aguanta un pergami.

La Societat Arqueològica Lul·liana participa en l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888¹⁶ amb una obra realitzada per Llorenç Ferrer que consta d'una base i una columna prismàtica sobre la qual descansa la talla de Ramon Llull.¹⁷ Acompanya un escut de Palma i un altre de la Societat Arqueològica Lul·liana. També, el mateix any i mateix autor, amb disseny de Bartomeu Ferrà, dita societat, fa col·locar una placa sobre el pòrtic de la plaça d'"Abastos", avui plaça Major, on es creu que havia nascut Ramon Llull.¹⁸ La tradició diu que en aquest lloc hi havia una capella-oratori de 1609, a la casa de l'aleshores notari Andreu Caselles i que fou beneïda pel bisbe Simó Bauzà. Ens conten que cada nit del 25 de gener, a la mateixa hora que va aparèixer el Crist Crucificat a Ramon Llull, la sala s'omplia d'un suau perfum, no comparable al de les roses ni al de l'encens ni a cap altre olor de coses naturals. La capella fou enderrocada quan es construeix la plaça.¹⁹

L'escanyolit pressupost pot ser sigui la causa de tan esquifida placa, si es compara l'abast

15 BSAL, III, 1890, p. 202.

16 Prèviament, a principis del 1887, aquesta societat féu una crida a tots els ajuntaments de l'illa perquè dedicassin algun carrer al beat. Encara avui gairebé tots els municipis tenen el carrer Ramon Llull.

17 La part del basament i la columna encara es poden contemplar avui a la seu de la Societat Arqueològica Lul·liana i, entre 2016 i principis del 2017 també s'ha pogut contemplar a l'exposició de Llull organitzada per l'Ajuntament de Palma a l'arxiu municipal de can Bordils.

18 BSAL, II, 1887-1888 (*Lámina pilastra Plaza Mayor*).

19 BSAL, II, 1887-1888, p. 201 (*Nuestra lámina*).

del Pensador i el temps que se'n parlava. De fet, Bartomeu Ferrà reconeix que no té la categoria de monument, però *"ha sido el único obsequio público de este género –excepción hecha de la estatua decorativa del frontis de la catedral– que en Palma se le ha tributado modernamente"*.²⁰

Així mateix, Bartomeu Ferrà i Perelló (Palma 1843-1924), desitjós que Ciutat fruíssin d'un monument digne que honorés a Lull, presentarà dos projectes. Un, de l'any 1888, efectuat en tinta sobre paper i és d'estil neogòtic. Roman al museu del monestir de Cura. Consta d'un doble basament octogonal i l'estàtua de Lull roman dempeus, barbat i llibre a la mà. La part que l'aguanta es decora amb fulla de càrdina. El segon projecte correspon a l'any 1895 i, si es compara amb l'anterior, és bastant sumptuós, espectacular, tant per la seva alçada, més de 20 m., com per l'ús aparatós d'elements simbòlics la qual cosa ens aboca a una escenografia pomposa. Empra diferents materials i presenta una marcada verticalitat. L'estàtua és de Joan Samsó. Samsó era... *"un escultor catalán de probada capacidad y reputación"*²¹ que havia vingut a Mallorca a estudiar precisament la iconografia de Ramon Lull. S'inspira en l'obra d'Antonio Tantarini, *Arnaldo de Brescia* de 1867 de semblants drapejats i aixecant la mà dreta. Havia de ser fosa en bronze. Tampoc es va dur a terme. Miquel dels Sants Oliver ironitzà sobre la manca de monuments després de tantes comissions, tants projectes... *"Pedir al gobierno que conceda para fundirla algunos de los cañones que como reliquias de la artillería histórica, adornan todavía nuestros baluartes."*²²

Encetam el segle XX i els grans projectes de monument a Lull continuen, però com sempre fins ara, sols queden al paper. De tota manera en aquest període n'hi haurà menys.

El 1900 el president de la Diputació, Alexandre Rosselló comana un projecte a Llorenç Rosselló²³ (1867-1901), escultor molt influenciat per Rodin. Rosselló volia que aquest Lull fos la seva millor obra però morí sobtadament el 1901, i el projecte, com tants d'altres no seguí endavant. L'Ajuntament de Palma, l'any 1915 encarrega un projecte a Josep Clarà. El disseny és de dimensions estratosfèriques, faraòniques, de vertigen i que tot i estar aprovat per la Comissió, tampoc es va realitzar malgrat haver-se posat la primera pedra el 27 de juny del mateix any.²⁴ La pedra es posà al final de l'actual passeig d'Antoni Maura, a la part de la mar. Precisament aquest indret és el preferit per la majoria de projectes, com anirem veient tot seguit. Aquest projecte estava emmarcat dins la celebració del sisè centenari de la mort de Ramon Lull i sols es conserven unes imatges de la maqueta, que aparegueren a la revista de l'època *Il·lustració Catalana*.²⁵

A Randa també es tenia pensat aixecar un monument, la base del qual seria un ample talaiot paredat amb penyals, una torre d'homenatge per columna i l'estàtua, una figura de grans dimensions comparable a l'estàtua de la Llibertat de Nova York.

20 BSAL, III, 1890, p. 218-219.

21 BSAL, IV, 1891, p. 61-63

22 BSAL, II, 1888.

23 D'aquest escultor és el bust de Ramon Lull que presideix el Saló de Plens de l'Ajuntament de Palma, datat cap al 1898.

24 COMPANYY VIDAL, C.; SUREDA VALLESPÍR, C.; TUR CATALÀ, M.: *Palma: ciudad de esculturas...*

25 *La Il·lustració Catalana*, número 614, 1915.

Caldrà esperar fins a l'any 1966 quan s'encarrega a l'arquitecte Josep Ferragut Sbert el projecte de monument i a Horacio Eguia, l'estàtua. La inauguració es produirà el dia 18 d'octubre de 1967. És l'únic monument públic materialitzat i es col·loca precisament al lloc dit anteriorment, a la cruïlla dels carrers Antoni Maura i passeig Sagrera. Representa a Ramon Llull de més de tres metres d'alçada en actitud d'escriure, a una mà porta una ploma i a l'altra un llibre obert. Descansa sobre un pedestal de pedra amb inscripcions de bronze. Es decora amb l'escut de Ciutat seguit de la inscripció: La Ciutat de Mallorca a Ramon Llull, la mitja lluna i un fragment del llibre d'Amic e Amat: *"Amor és aquella cosa qui los francs met en servitut e a los serfs dóna llibertat"*. En llengua llatina un fragment del llibre dels proverbis: *"Iusticia procurat pacem et injuria bellum humilia verba sunt nuntii paciset superba belli"*. Hi figura també una inscripció amb lletres àrabs, sense sentit, donat que es va transcriure malament i a hores d'ara, no s'ha rectificat.

El monument a Ramon Llull de l'Institut Balear, avui IES Ramon Llull

El monument consta de tres parts: base, pedestal i estàtua.

La base, conseqüència de les diferents ubicacions que ha sofert el monument, ha estat modificada. Quan restava a la cruïlla d'avingudes amb via Roma comptava amb unes cadenes i pilons que la protegien i que avui han desaparegut i /o distribuït a altre indret de Ciutat.

El pedestal és obra de Llorenç Ferrer i Martí (Alcúdia 1854-Palma 1928), que tenia un do artístic natural, es formà a la vora de l'escultor Antoni Vaquer (Felanitx 1837-Palma 1915) que, quan se n'adona de les seves bones facultats artístiques, l'anima i l'aconsella que amplii els seus coneixements a l'Escola de Belles Arts de Madrid, on fou deixeble de Joan Samsó (Barcelona 1834-1908), el qual impartia classes de modelatge. De retorn a Palma (1885) contacta amb la Societat Arqueològica Lul·liana la qual li ofereix diferents encàrrecs i també ho farà la Diputació, atesos els preus raonables que oferia. Pot ser sigui aquest el motiu pel qual trobem tantes obres de Llorenç Ferrer arreu de l'illa. A més fou professor de l'escultor Tomàs Vila.²⁶

El pedestal sobre el qual descansa l'estàtua, és de forma piramidal truncada de 2,90 metres d'alçada, tallat en pedra de Santanyí, segons disseny de l'arquitecte i soci de la Societat Arqueològica Lul·liana, Joan Guasp.

La part superior es guarneix per una sanefa de fulles de card d'estil revival segons influència de Viollet-le-Duc (neogòtic), treballades al trepà, semblants a les que decoren els laterals de la façana de Santa Eulàlia de Ciutat i el Consell Insular, obrades també per ell.

La part frontal hi destaca un alt relleu format per una corona de llorer, creuada per una branca de palmera seguit d'una dedicatòria "A Raimundo Lulio. El Instituto Balear", avui la inscripció és una altra "El Instituto Balear a Ramon Llull". La grafia no és l'original. A les primeres fotografies que tenim del conjunt, quan encara estava a Montsió s'hi poden distingir unes lletres en relleu, amb una escriptura que sembla gòtica.

²⁶ VENTAYOL, P.: "Biografia de Llorenç Ferrer", *BSAL*, XXII, 1928-1929, p. 331-332. LLABRÉS I SALVÀ, A.: "El neogòtic en Palma", *BSAL*, 33, 1970, p. 210-215.

La corona de llorer simbolitza victòria, triomf, i tant a l'antiguitat com a l'Edat Mitjana s'emprava per coronar poetes, artistes, savis, generals romans victoriosos i, àdhuc, als alumnes que superaven les proves de Retòrica els entregaven una corona de llorer com a reconeixement d'haver assolit el nivell desitjat.

La branca de palmera també es considera símbol de lloança, de victòria, però també pot representar signe del martiri.

El pedestal, com veiem, més enllà d'exercir una funció de suport també té un valor decoratiu, simbòlic, alligador, doncs els elements decoratius estàn en concordança amb el personatge.

Segons Bartomeu Ferrà l'any 1889 es col·locà al centre del pati porticat de l'Institut Balear (actual col·legi Monti-sion) i estava destinat a aguantar l'estàtua de Ramon Llull.²⁷ La informació de Ferrà també l'hem poguda confirmar amb aquesta crònica del diari *La Almodaina* de dia 22 de desembre de 1889 a la segona plana:

Adelantan con rapidez las obras del nuevo monumento que se levanta en el centro del patio de nuestro Instituto provincial de segunda enseñanza, dedicado a Raimundo Lulio. El pedestal con su base y capitel tendrá unos cuatro metros de altura y dos la estatua. La parte anterior del pedestal lleva una palma entrelazada a una corona de laurel, de relieve, y debajo una inscripción alusiva al establecimiento y al gran patricio mallorquín

Referent a l'estàtua, l'Institut Balear l'encarrega "in fieri" a l'escultor Guillem Galmés, així ens ho confirma el mateix Bartomeu Ferrà a la mateixa font:

Por último a finales del año pasado, se colocó en el centro del claustro porticado del Instituto Balear, un pedestal destinado a sostener otra estatua del Raimundo Lulio, construido y tallado por el ya dicho escultor Sr. Ferrer según diseño del arquitecto, nuestro consocio, D. Juan Guasp. De forma cuadrilátera piramidal truncada, muestra en su frente una corona de laurel cruzada por una palma en alto relieve; y por dedicatoria: "A Raimundo Lulio, el Instituto Balear". La estatua "in fieri" esta encargada al escultor Sr. Galmés.

Després de més de tres anys, el tres d'octubre de 1892, constatarem al diari "*El catòlico balear*": "*El reputado escultor D. Guillermo Galmés ha concluido ya la estatua de Ramón Llull que debe colocarse en el zócalo levantado en el centro del patio del Instituto. Y a propósito: ¿El monumento acordado erigir a tan esclarecido patricio, cómo se encuentra?*".²⁸ Sens dubte l'interrogant del periodista fa referència al projecte que havia enllestit Bartomeu Ferrà el 1888, del qual sols en queda l'esbós que avui podem contemplar al santuari de Cura.

Guillem Galmés i Socias (1845-1927) va ser l'imatger més notable de les darreries del s.XIX a Mallorca, segueix el mestratge de Joan Lladó i de Lluís Font, amb qui va treballar al mateix taller, i ambdós es consideren seguidors del mestre Adrià Ferrà. Segons Catalina Cantarellas, Guillem Galmés, és "*la figura més important de tendència neogòtica a les Illes, a les darreries del s.XIX*".²⁹

²⁷ BSAL, III, número 120, 1890, p. 217.

²⁸ *El catòlico balear*, dilluns 3 d'octubre de 1892, p. 3.

²⁹ CANTARELLAS, C.: "Ramon Llull en l'art i la cultura del segle XIX", *Randa (Homenatge a Miquel Batllori)*, 51, 2003, p. 31-39. En aquest sentit considerem oportú recordar que a Palma a la dècada dels 70 del segle passat durant les festes de Sant Sebastià s'atorgava el premi escultura "Guillem Galmés", el de 1971 de 40.000 pessetes fou per a l'escultura "Evolución" de Rolf Schaffner que vivia a Santanyi. (*Diario de Mallorca*, 21 de gener de 1971, p. 9). De Catalina Cantarellas també hem consultat: "Iconografía Luliana", BSAL, 61, 2005 i *La arquitectura mallorquina desde*

No hem pogut trobar cap contracte ni comanda entre els estaments acadèmics de l'Institut i l'escultor, però sí que sabem que per aquestes dates el germà de Guillem, el prevere Joan Galmés, almanco va editar tres manuals per a l'estudi de la llengua francesa pels alumnes de l'Institut Balear.³⁰ Segurament era professor d'aquesta matèria.

El qualificatiu d'escultura "viatgera" no solament fa honor al tarannà viatger del nostre protagonista sinó també al caràcter itinerant del monument, com podrem veure tot seguit. Doncs després de realitzar diversos periples per Ciutat i patir el tripijoc a les Avingudes (1916-17), passa a ubicar-se al pati de l'IES Ramon Llull (1966-67), una vegada l'escultura d'Horacio Eguia ocupés el lloc assignat. Està situada a l'ala nord-oest del pati, que llinda amb l'Escola Superior de Disseny. L'obra està alleugerida dels elements del basament i detalls com la cadena que l'envoltava quan estava enmig de les avingudes. Està obrada amb pedra de Santanyí de color blanquinós i de textura llisa. Amida 1'92 metres, mesures una mica romàntiques o idealitzades atès que superen la mida natural. Es tracta d'una escultura de cos sencer, dempeus i embalum rodó, de línies harmonioses i proporcionades. Representa Ramon Llull com a Magister en actitud d'escriure, manté un posat acadèmic, ferreny i expressió enèrgica. Vesteix hàbit franciscà del tercer orde, cenyit amb el cordó també franciscà de set nusos, símbol dels estigmes de la Crucifixió de Crist, va cofat, porta capa i caputxa, el rosari penjat a la cintura, per la seva concepció cristogènica i calçat amb sandàlies. És portador d'un llibre obert i ploma, la qual cosa fa que evocui profetes i/o apòstols. El tractament que l'artista fa de la indumentària és un xic capritxós, treballa el volum aconseguint efectes de llum i ombres a través dels plecs abundants i desnivellats que li dona un cert aire de flexibilitat, moviment i equilibri per mitjà del contraposat, element indicador d'un academicisme d'arrels clàssiques. Així mateix introdueix certa innovació de caire romàntic com podria ser en la vivacitat expressiva comparable a la imatge de la façana de la Catedral de Ciutat.

Iconogràficament, la figura de Ramon Llull com a Magister ja es plasma com a tal a l'escena tercera de la miniatura IV del Breviculum de Karlsruhe ensenyant l'Art, i a la miniatura V, la qual fa al·lusió a la doctrina lul·liana. La manera de representar-lo durant el s. XIX, és segons els esquemes acostumats.

Malgrat ser autodidacta, l'apel·latiu de Magister li donava autoritat per impartir classes a la Universitat (Sorbona). La primera vegada que emprà aquest títol és a una dedicatòria que envià al dux de Venècia Pietro Gradenigo el 1289: "*Ego, magister Raimundus Lul cathalanus transmitto et do istum librum*".

Com a Magister, va ser un bon pedagog, donava importància al valor de la paraula i domini de la gramàtica per establir diàleg i comunicació (*affatus*) a fi de persuadir i arribar a acords. El seu anhel era fer-se comprensible, assequible a tots els àmbits, per tal motiu emprava llengües vernacles (català, àrab) i quan s'adonava que no l'entenièn, no dubtava en rebaixar el nivell, els continguts, reduint el nombre de figures de setze a quatre, atesa la "*fragilitat humana*".

la Il·lustración a la Restauració, Palma, 1981.

30 Hem pogut consultar aquests tres manuals a la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca: "*Summaire de sintaxe et orthographe suivant de programme officiel de français de l'institut de Palma à l'usage des élèves de la 2ⁿ année par Mr. L'Abbé Jean Galmés*", Palma, 1888; "*Ejercicios de gramàtica francesa por D. Juan Galmés y Socias, Pbro*" i "*Curso de lectura y literatura francesas seguido de un extenso tratado de ortografía por D. Juan Galmés y Socias, Pbro*", Palma, 1889. Les signatures d'aquests manuals són: C-3-18; R-2-135 i C-3-4.

El desvetllament de Llull per a l'estudi de les llengües el portà a realitzar diferents viatges, i a entrevistar-se amb reis i papes per aconseguir suport per a la creació d'escoles (Miramar), amb l'objectiu de formar clergues amb diferents llengües. Si actualment Llull entrés a una aula, veuria que la diversitat lingüística esdevé una realitat i l'aprenentatge de diferents idiomes una necessitat (català, castellà, anglès, alemany...). Malauradament el llatí, llengua culta en el seu temps, avui les autoritats acadèmiques l'han arraconada dels currículums.

Així mateix, es veuria sorprès com, malgrat la varietat de mitjans a l'abast, els nostres alumnes són poc destres en l'art de l'oratòria i expressió escrita, però molt destres amb l'ús de l'ordinador, del qual n'és el predecessor el nostre personatge.

Considerava que les matèries més essencials que els escolars havien d'aprendre eren les que formaven el *trivium* i el *quadrivium*. El *trivium* format per la gramàtica, perquè ajuda a parlar i a entendre altres disciplines; la dialèctica, perquè afavoreix l'argumentació i la retòrica, per embellir les paraules. El *quadrivium* compost per l'aritmètica, la geometria, l'astronomia i la música. La necessitat de saber ho feia extensible, a part dels escolars, als governants, perquè creia que un "REX ILLITERATUS, ASINUS CORONATUS EST". Tanmateix considerava de gran interès aprendre llengües, en especial àrab i hebreu, la qual cosa el mena a crear escoles (Miramar) i col·legis pel seu estudi, amb la finalitat d'obtenir bons resultats en la tasca apologètica. La llengua catalana, l'àrab, llengües vernacles, varen ser emprades per escriure les seves obres a part del llatí i l'hebreu.

En definitiva, Ramon Llull en la seva àmplia trajectòria es dedica a ESCRIURE, PREDICAR I ENSENYAR, formar persones no solament sàvies sinó també bones.³¹

Conservació i localització actual

Pel que fa a la localització i estat de conservació actual, no respecta la raó de ser que ha de regir tota obra d'art, que és la de poder ser observada amb la finalitat de poder-la valorar i apreciar, integrada amb l'entorn i cuidant la perspectiva. L'estat actual és deplorable, remarcant la poca sensibilitat i poc respecte vers l'obra d'art, en col·locar-hi just davant una porteria, i és que l'indret on està col·locada s'hi imparteixen classes d'educació física, i l'escultura està al punt de mira de la punteria golejadora d'alumnes destres en la matèria. Si el pati s'utilitza per a la dita activitat acadèmica, caldrà pensar a canviar el monument de lloc o bé retirar la porteria d'allà on és, atès que en el moment del seu trasllat (1966-67), a la nova ubicació no hi havia tanta activitat estudiantil.

Cal assenyalar la necessitat de neteja, protecció i restauració urgent, atesa la pèrdua d'alguns elements (nusos del cordó, nas, ploma desplaçada, dit...).

³¹ ENSENYAT PUJOL, G.: "Idees sobre el saber intel·lectual en Ramon Llull", *Revista d'Història de l'Educació*, 28, 2016.

Les ubicacions de la nostra escultura

De tots els projectes de monuments lul·lians, o d'altre tipus, que es varen planificar a partir de la segona meitat del segle XIX era molt important estudiar la seva ubicació, bona mostra d'això en són tots els articles que va dedicar Bartomeu Ferrà a parlar d'aquest tema.³² Pel que fa al gran projecte de monument a Ramon Llull –el de 1888– ell contemplava tres possibles situacions: a l'actual plaça de la Reina, davant la porta del Mirador de la Seu i al final de l'actual avinguda Antoni Maura, abans carrer Marina, just a la part de la mar, on quasi 70 anys més tard s'ubicarà l'escultura de Llull d'Horacio de Eguia (1914-1991). Això va obrir tot un debat que es pot seguir a les planes del BSAL.

Pel que fa a l'escultura de Llull de l'Institut Balear no sempre ha estat dins l'Institut. D'acord amb les diferents fonts estudiades,³³ hem pogut determinar tres localitzacions diferents: a) Entre 1892/94 i 1916/17 –25 anys– a l'antiga seu de l'Institut, avui col·legi Montision, al carrer del mateix nom, b) De 1916/17 a 1966/67 –50 anys– a la cruïlla entre les actuals avingudes Alemanya i Portugal amb la Via Roma; i c) Des del 1966/67 fins avui –altres 50 anys– dins el pati de l'actual IES Ramon Llull.

a) A Montision (1892/94-1916/17)

Ja hem pogut veure que Guillem Galmés tenia enllestida l'escultura l'octubre de 1892 però no fou instal·lada fins dos anys més tard, coincidint amb la inauguració del curs acadèmic 1894/95, a principis del mes d'octubre. *“Desde las primeras horas de la mañana quedó ya descubierta en el primer claustro del edificio la estatua de Raimundo Lulio, cuyo pedestal hacia tiempo se había colocado”*.³⁴

Per aquestes dates ja eren una constant les queixes de direcció³⁵ per l'estat ruïnós de l'edifici i es plantejava la necessitat imperiosa de construir-ne un de nova planta. El procés va ser llarg i dificultós³⁶ fins que el 25 de gener del 1916 es varen impartir les primeres classes a la nova infraestructura educativa situada als terrenys del Tirador, avui coneguts com a “zona instituts” a les avingudes de Palma.

A finals del curs 1913/14 el claustre acorda sol·licitar al ministre de Foment que l'escultura de Llull s'ha de traslladar al nou edifici que s'està aixecant, el subsecretari del ministre accepta la petició.³⁷ El 20 de maig del 1916, quan ja estava en funcionament el nou

³² FERRA, B.: “Indicaciones relativas a su emplazamiento”, BSAL, III, 1890, p. 97-101; Làmina LXVIII, BSAL, III, 1890, entre pàgines 280-281.

³³ Llibre d'actes claustre (24-I-1906/3-IX-1932) i correspondència (1915-1917) de l'Institut Balear, avui IES Ramon Llull, i premsa periòdica, sobretot *La Almudaina* i *Diario de Mallorca*. L'arxiu de l'antic Institut Balear avui està dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca i es troba en la fase final de catalogació, esperem que prest es posi a l'abast de tots els investigadors. Segur que inclou documentació de primer ordre per a la història de l'educació a les Illes Balears.

³⁴ *La Almudaina*, 2 d'octubre del 1894

³⁵ Els directors d'aquest període eren Francisco Manuel de los Herreros (1845-1900), Bartomeu Mestre (1900-1908) i Joaquín Botia Pastor (1908-1918).

³⁶ ALOMAR SERRA, G.: “Nuevas aportaciones al estudio del edificio...”, p. 24-35.

³⁷ Sessions del claustre de professors dels dies 13 de juny de 1914 i 24 de febrer del 1915. Al llarg d'aquest mateix curs, al claustre de 5 de juny, el catedràtic Gabriel Labrés demana que el centre cedeixi alguns materials per preparar una exposició dedicada al beat Ramon Llull amb motiu del sisè centenari de la seva mort.

edifici, el claustre recorda al subsecretari del ministeri que s'ha d'enllestir un pressupost pel trasllat dels materials i l'escultura. Així s'encarrega al director d'obres i arquitecte del nou edifici, Jaume Alenyar i Girard que faci dos pressupostos. Durant el mateix 1916 i arran de les converses del claustre amb l'Ajuntament de Palma es parla de la possibilitat de cedir l'escultura de Ramon Llull a l'ajuntament *"para que sea colocada en el paseo que hay delante del instituto nuevo, salvo aprobación de esa superioridad"*.³⁸ Es demana permís al ministeri amb aquests termes *"por resultar beneficiado en ello el ornato publico y hacerse más visible el homenaje que los profesores y alumnos de este establecimiento consagraron al ilustre sabio"*³⁹ mallorquí.

El 13 de juny de 1916 el ministre diu que el Rei mitjançant una Reial ordre ha accedit a la petició *"y por tanto, autorizar al ayuntamiento para que traslade la estatua de Ramón Llull del patio al lugar que se indica en el centro de la glorieta situada delante del nuevo edificio"*, i més endavant afegeix:

Vista la comunicación del gobernador civil, del alcalde y todo de acuerdo con el claustro del instituto, sobre emplazamiento del "ilustre filósofo" para instalarlo en la "glorieta" situada frente al grupo de edificios de instrucción pública que comprende el instituto, las Escuelas de Comercio, y la Normal de Maestros con la práctica agregada, la de Artes y Oficinas y⁴⁰ la biblioteca provincial. Teniendo en cuenta lo razonable de esta petición que tiende a enaltecer la figura del gran pensador rindiéndole así público homenaje de admiración y completando de este modo en el orden estético el conjunto que ha de formar urbanizando convenientemente la plaza que da acceso al citado edificio

No hem pogut determinar la data exacta del trasllat però creiem que la podem situar entre mitjans del 1916 i principis del 1917, i sembla, segons la referència anterior, que les despeses anaren a càrrec de l'Ajuntament. D'acord amb tots els projectes de monuments lul·lians presentats –cap d'ells s'arribà a realitzar– aquesta escultura constituirà l'únic monument civil i públic dedicat a Llull fins al 1967.⁴¹ El 27 de juny de 1915 s'havia posat la primera pedra del monument projectat per Clarà, però l'empresa no arribà a fer-se realitat. Tot i semblar que el beat es mereixés un monument de major envergadura i de majors dimensions segons els ciutadans d'aleshores, aquest mai s'arribà a construir. Les subscripcions populars, el problema econòmic o la manca d'iniciativa real de les diferents institucions fou determinant.

Una vegada traslladat el grup escultòric al seu lloc original s'hi situarà una estàtua de Sant Alonso Rodríguez, jesuïta, i quan aquesta es desplaci a un caire del claustre, a l'indret s'hi posarà un coll de cisterna.

38 Correspondència de 9 de juny de 1916

39 "y santo" però està corregit i taxat.

40 Reial Ordre signada el 13 de juny de 1916. Correspondència Institut 1916. Aquest conjunt d'edificis, que encara avui conservam, es definia com un vertader "palacio de la educación", per a nosaltres una "illeta acadèmica". Els usos educatius han perdurat però avui alguns d'ells han canviat la seva funció. La Normal i la seva escola de pràctiques avui conforma l'IES Joan Alcover, i l'antiga escola de Comerç avui ubica dependències de la UIB. Mentre que l'IES Ramon Llull i l'antiga Escola d'Arts i Oficis, avui Escola Superior de Disseny (ESD) mantenen les mateixes funcions.

41 A Palma sols s'havia fet realitat el projecte de la Societat Arqueològica Lul·liana de 1888 de posar una làpida commemorativa a la plaça Major on la tradició situa la casa on va néixer Ramon Llull, i que encara avui podem contemplar.

b) A la cruïlla d'Avingudes amb Via Roma (1916/17-1966/67)

En aquesta ubicació l'escultura hi va estar durant mig segle. En aquests anys aquesta cruïlla es va convertir en un lloc emblemàtic i molt viscut pels estudiants. Era el lloc de trobada de joves i al·lotes dels darrers cursos, sobretot en els anys en què conviuen en el mateix edifici l'institut masculí –a la planta baixa i primer pis– i el femení –al segon pis–.⁴² El monument estava protegit i encerclat per una plataforma amb pilons i cadenes. Aquesta estructura no la tenia al pati de Monti-sion i tampoc no es va traslladar a la ubicació actual. Les fotografies de cada època ens ho confirmen.

Al voltant del monument –entre la Rambla, via Roma i la plaça Institut Balear– s'hi va situar durant molts d'anys la fira del Ram que era aprofitada per més d'un estudiant per despistar-se i no assistir a classe.

L'endemà de la proclamació de la II República, el 15 d'abril de 1931, l'estàtua del beat Ramon Llull aparegué decapitada i l'escultura La Veritat, que fa part del monument dedicat a Antoni Maura⁴³ a la plaça del Mercat, fou apedregada. Llull per alguns defensors de la República representava l'antic règim, on la religió i l'església catòlica marcava moltes vegades el poder polític.

El 4 de març de 1932, la Federació Balear d'Estudiants Catòlics féu públic l'acord de sufragar pel seu compte les despeses de restauració de l'escultura de Llull. S'obrí una subscripció popular entre els escolars, que arreglè 670,25 pessetes. El dissabte, 14 de maig, la Comissió d'Estudiants encarregada del projecte, organitzà un acte d'inauguració de la restauració a càrrec de l'escultor Tomàs Jofre, amb l'assistència dels estudiants i del claustre de professors de l'Institut, representat pel director Sebastià Font i els professors i regidors Damián Garcia del Pozo, Luis Ferbal i Docmael López Palop, en representació del batle de Palma.⁴⁴

Cinc dies després de la decapitació de l'escultura, el 20 d'abril del 1931, el claustre de l'Institut féu una declaració de suport i d'esperança en el nou règim perquè defensés la millora de l'educació i es recuperassin els ideals de la cultura i de la llibertat. Pel seu interès reproduïm íntegrament l'acord:

A propuesta del Sr. Font se hace constar lo siguiente: "La instauración de la República en España tiene a más de su general repercusión en toda la vida política nacional, singular transcendencia en cuanto afecta al régimen y misión de la segunda enseñanza, por cuanto en el momento de surgir, la nueva forma de gobierno hallan aquella odiosamente vilipendiada por insensatas disposiciones de un régimen puesto al servicio de las ideas y organizaciones interesadas en desvirtuar su carácter, humillar un profesorado tiranizando su pensamiento y entregarla como munífico presente a quienes se proponen explotarla en los órdenes sectorio y económico. Tal situación creada por la Dictadura y mantenida por gobiernos posteriores con la agravante de haber sido Catedráticos de Universidad los encargados de consumir y mantener el atropello no puede pasar sin que el claustro de este instituto consigne su más

⁴² Entre els anys 40 i 50 del segle XX la segregació per sexes era intensa i vigilada, de fet es va adecentar una terrassa com a pati femení, just damunt la zona coneguda com a *Sibèria*. Estava prohibida tota comunicació entre nins i nines dins l'institut, de fet l'accés al segon pis per l'escala principal estava tapiat.

⁴³ Obra de l'escultor Marià Benlliure, que fou inaugurada a finals del 1929. Feia quatre anys que havia mort Antoni Maura.

⁴⁴ COMPANYY, A.; DEL HOYO, X.: *Palma 1931-1936. L'evolució de la ciutat a través de la imatge*, Palma, 2005, p. 31.

*energica protesta respecto a los agravios recibidos y al propio tiempo haga constar en acta la entusiasta satisfacción con que ve producirse un hecho de que espera fundadamente derogue y desvirtue cuanto nos trajo el espíritu reaccionario y legisle con la vista fija en los ideales de la libertad y la cultura.*⁴⁵

El catedràtic de llatí, Bartomeu Bosch, que formava part del claustre des de l'abril de 1924, va fer constar el seu vot en contra de la proposta. Aquest catedràtic es convertirà en el director de l'Institut després del cop d'estat del 18 de juliol del 1936 i a la vegada va ser l'encarregat de presidir els diferents tribunals de depuració de mestres i professors que es varen organitzar durant la guerra i postguerra, precisament a un dels edificis d'aquesta "illeta acadèmica", a l'Escola d'Arts i Oficis. El capellà Bartomeu Bosch va ser director entre 1936 i 1955.⁴⁶

És també el desembre de 1936, i a proposta de Bosch, quan l'institut passa a denominar-se Ramon Llull amb la idea de fer una exaltació de la religió catòlica i de destacar a Llull com a model per a l'educació i per a la joventut. El claustre acorda:

1º Que este Instituto reanudando la tradición espiritual que le dio vida, y en homenaje al Hijo más preclaro de Mallorca, gloria de la humanidad entera, se denomine, previa aprobación de la Superioridad, Instituto Nacional de Ramón Llull, pues al Doctor Iluminado corresponde ser el sillar fundamental de su renovación pedagógica y el modelo de nuestra juventud

2º Restaurar, en cuanto lo permita la actual constitución del Instituto y las disposiciones que se den para la Segunda enseñanza, todas aquellas solemnidades académicas y religiosas que celebraba la histórica Universidad Luliana en sus días esplendorosos.

*3º Que el próximo día 25 de Enero, fiesta de la Conversión del Martir mallorquín, con tanta pompa y magnificencia en otros tiempos celebrada, sea la primera que se conmemore con el mayor esplendor.*⁴⁷

A la biblioteca Lluís Alemany⁴⁸ del Consell de Mallorca hem trobat dues invitacions a aquests actes del 25 de gener del 1937, i que volem transcriure tot seguit perquè aporten informacions prou interessants: la festa de la Conversió del beat se celebrava des de la commemoració del sisè centenari de la seva mort, és a dir, des del 1915; la invitació i festa la convocaven tots els centres que conformaven l'"illeta acadèmica" –en aquests moments a més dels quatre que ja hem citat també hi havia l'"Escuela del Trabajo" i el Conservatori de Música de la ciutat–. Quan es parla de sala d'actes de l'institut es refereix a l'edifici que havia d'acollir la biblioteca provincial i que avui és la biblioteca municipal Ramon Llull.⁴⁹

45 Actes claustre 24-I-1906 a 3-IX-1932. El claustre de 20 d'abril del 1931 el conformaven Sebastià Font Salvà com a director i els catedràtics: Luis Ferbal, Docmael López, Eliseo Soler, Jaume Alorda, Bartolomé Bosch, Jose Sans, Gabriel Alomar, Daniel Martínez, Eusebi Ferrer i Emilio Rodríguez, com a secretari.

46 Sebastià Font Salvà, director entre 1918 i 1936 fou destituït i depurat pel mateix Bartomeu Bosch. A Bosch el va succeir en la direcció Josep Font i Tries (1955-1959 i 1973-1976).

47 Claustre de 24 de desembre de 1936, era el primer claustre del curs. De fet aquest curs les classes començaren el gener de 1937, la guerra civil marcava el calendari escolar entre 1936-1939.

48 Es tracta de dos fulls solts i encara no catalogats que es troben dins un arxivador junt amb molts altres documents relacionats amb el món de l'ensenyament (abril 2015).

49 De fet, damunt la porta d'accés encara es pot llegir "Biblioteca Provincial" i al seu interior hi ha una gran presència de símbols lul·lians. Un medalló en guix del beat, a més d'altres tres: Cervantes, Bécquer (?) i Josep Maria Quadrado (?). Aquests medallons, encara que no ho puguem confirmar, deuen ser de l'època de construcció de l'edifici (1916) i són molts semblants als que podem contemplar dins la sala de sessions de l'Ajuntament de Palma, fets entre 1895-1904. Aquests darrers estan lligats a la figura de Benet Pons i Fàbregues (1853-1922) qui va ser arxiver i cronista oficial de la institució i que proposà que els obrassin diferents escultors del moment: Llorenç Ferrer, Guillem Galmés,

El programa d'actes abraça tot el dia, pel matí actes religiosos i pel capvespre actes acadèmics:

El director y claustro de profesores del Instituto Nacional "Ramon Llull" se complacen a invitar a V. a los actos de conmemoración de la festividad de su titular se celebraran el próximo día 25. A las diez y media de la mañana, en la Iglesia de San Francisco Oficio solemne con sermón por el M.I. Sr. D. Antonio Sancho, Canónigo Magistral y Director del Conservatorio de Música.

Esta solemnidad religiosa se hará en unión con la Causa Pia Luliana y con el seminario Conciliar el cual viene celebrándola como Fiesta Escolar Luliana⁵⁰, desde el centenario de 1915.

Por la tarde, a las cinco y media, en la Sala de Actos del Instituto, velada literaria en honor del Mártir mallorquín, que este año coincide con la solemnidad de la apertura de curso de los Centros de Enseñanza Secundaria y Profesional. Palma, Enero de 1937.

L'altra invitació és estrictament per a la inauguració del curs acadèmic, un curs especial i curt per culpa de la situació bèl·lica que patia l'Estat Espanyol des del juliol de 1936:

Los directores y claustros de profesores del Instituto Nacional Ramón Llull, Escuela Profesional de Comercio, Escuela Normal del Magisterio primario, Escuela de Artes y Oficios, Escuela del trabajo y Conservatorio de Música de esta ciudad tienen el gusto de invitar a V. al solemne acto de apertura del curso de 1936 a 1937, que se celebrará el próximo día 25, a las cinco y media de la tarde, en el Salón de Actos del Instituto. Presidirá el acto el Excelentísimo Sr. Gobernador Civil, D. Mateo Torres. Palma, Enero de 1937

Els cursos següents tampoc degueren esser massa normals, gran part dels edificis es destinaren a usos gens acadèmics i acolliren destacaments militars, tribunals de depuració... i el 30 de maig del 1938 la zona de l'institut va patir un bombardeig on morí una persona, i els impactes de metralla eren ben perceptibles fins fa poc a l'edifici d'enfront de l'Institut, i també encara es pot veure qualque impacte al pedestal que sustenta l'escultura de Ramon Llull. L'edifici de l'Institut sofri greus desperfectes, sobretot a la coberta, i l'arquitecte encarregat del centre, Jaume Alenyar, a finals de setembre del mateix any presentà un projecte de reparació que pujava a 29.550,38 pessetes.⁵¹

Acabada la guerra va ser a aquesta contrada on es varen fer els actes de celebració de la "victòria" dia 19 de maig del 1939: la gran desfílada passava per davant l'Institut i envoltava el nostre grup escultòric. També va ser al voltant de l'estàtua i de l'Institut que es convocaven constantment actes d'exaltació del nacionalcatolicisme: misses, accions de gràcies, processons, resos multitudinaris del rosari, concentracions dels anys marians...⁵²

Com hem pogut constatar, la cruïlla entre avingudes i via Roma va constituir un centre neuràlgic per a la celebració dels actes més diversos durant els 50 anys en què l'escultura de Ramon Llull presidia el lloc (1916-17/1966-67).

Lluís Font, Llorenç Rosselló o Llinàs. Dins l'actual biblioteca hi trobam altres símbols lul·lians –cercles concèntrics, estrella de david o la mitja lluna lul·liana– a les vidrieres i al plafó que presidia l'escenari i que avui encara es conserva a un dels extrems de la sala de lectura. Aquests darrers elements no els hem pogut datar.

50 Actualment, aprofitant les celebracions del centenari de l'edifici, i des de fa cinc cursos, el nostre centre té un record especial pel beat el dia 27 de novembre, diada del beat Ramon Llull. La idea és la de recuperar un poc aquesta festa.

51 Fons documental de l'arxiu de l'IES Ramon Llull, en procés de catalogació i dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

52 També va ser als peus de l'escultura de Llull que en va fer l'entrada a Palma com a bisbe de Mallorca Josep Miralles, cap a 1930.

c) Al pati de l'IES Ramon Llull des de 1966/67 fins avui dia

Durant el franquisme, a l'etapa del desenvolupisme (1960-1975) es va produir el creixement urbà més important del segle XX a tot l'Estat, Palma no en fou cap excepció. En general, el factor principal d'aquest procés va ser el desenvolupament de la indústria, que va atreure mà d'obra a les grans ciutats industrialitzades –èxode rural o immigració pagesa cap a les ciutats–, juntament amb un elevat creixement natural de la població a causa del manteniment d'altres taxes de natalitat i una constant baixa de la mortalitat, aquest procés es coneix com a *baby boom*. També va afavorir la urbanització, el desenvolupament de les activitats terciàries, en especial el turisme de sol i platja en el cas de Palma i de Mallorca en general.

Això suposà canvis en l'edificació. Hi va haver edificis unifamiliars d'una o de dues plantes que es varen substituir per edificis col·lectius, de més altura, amb nous materials (ferro i vidre) i moltes vegades sense cap valor estètic i que creaven un gran impacte visual al costat dels edificis tradicionals de l'entorn. La densificació i la verticalitat constructiva fan que augmenti la congestió en tots els sentits, l'especulació urbana s'havia accentuat i accelerat.

Paral·lelament a tot això els mitjans de transport evolucionen i es comença a generalitzar l'ús del cotxe individual,⁵³ cosa que suposa un augment de la circulació i, de cada vegada més, la necessitat d'uns vials amples per donar cabuda a la generalització dels automòbils.

Tot aquest procés va obligar a una regularització dels carrers per adaptar-los al creixent trànsit rodat de la ciutat. Les Avingudes de Palma varen ser uns dels primers llocs en adaptar-se a les noves necessitats per afavorir la fluïdesa de la circulació. El vianant passa a un segon pla.

L'Ajuntament de Palma va decidir suprimir l'ampli passeig o bulevard que hi havia enmig de les avingudes –com el que encara resta entre l'Escola Graduada i la plaça Porta del Camp–, això implicava prescindir de la rodona on s'ubicava l'escultura de Ramon Llull. A la vegada per aquestes dates també va deixar de celebrar-se la fira del Ram a la zona Via Roma-plaça Institut Balear.⁵⁴

Per aquests motius el conjunt escultòric es trasllada a l'interior del pati de l'IES Ramon Llull, a l'ala nord tancada per l'actual edifici de l'Escola Superior de Disseny (ESD), tot recuperant la seva funció primitiva: presidir el pati de l'Institut com a exemple de ciència, recerca, estudi i ensenyament. El canvi d'ubicació no l'hem pogut datar exactament, però oscil·la entre el novembre del 1966⁵⁵ i la inauguració de l'estàtua de Llull del passeig Sagrera, que va ser l'octubre del 1967.

⁵³ A Palma a partir de 1958 deixen de circular els tramvies que hi eren des del 1891.

⁵⁴ Sembla que es va desplaçar a l'esplanada que hi havia entre la Seu i el passeig Marítim, el que avui és el parc de la Mar.

⁵⁵ Parlem de novembre de 1966 perquè hem pogut consultar una fotografia del monument a les avingudes datada aquest mes.

El batle de Palma entre 1963-1969, Màxim Alomar i Josa (1917-2008), va encarregar a l'escultor Horacio de Eguía⁵⁶ (1914-1991) una escultura de Ramon Llull que la va enllestir el 1966. És de bronze, de més de tres metres d'alçada, i s'aixeca sobre una base de pedra viva on hi ha diverses inscripcions fetes amb lletres de bronze. Una d'elles diu: "la Ciutat de Palma a Ramon Llull. 1967" amb l'escut de la ciutat.

La nostra escultura retornà al seu lloc originari: el pati de l'institut -tant al de Montisio com al de l'actual edifici d'Avingudes-. Així reneix l'antiga associació de l'escultura de Ramon Llull i l'Institut que respon al fet que la dita institució és l'entitat continuadora de l'antiga Universitat Lul·liana de Mallorca, posada sota l'advocació de Ramon Llull igual que el nostre centre, que oficialment és Institut Ramon Llull des de finals del 1936. Aquesta denominació s'ha mantingut i ha arrelat amb el pas dels anys.

Amb el temps hem pogut constatar que l'entusiasme o l'oblit del Mestre coincideix amb algun esdeveniment de la seva vida: naixement, conversió, fundació de Mirarar, mort... El 2016, en celebrar-se els 700 anys de la seva mort es va produir un esclat d'eufòria a les zones de parla catalana i a altres indrets lul·lians (Roma, la Sorbona, Friburg...) així es reeditaren obres, es realitzaren estudis d'investigació, conferències, congressos, obres d'art...

En relació a l'estat de conservació de l'escultura que hem estudiat cal recalcar la necessitat urgent de despertar la sensibilitat d'aquells que pertoqui perquè posin tots els mitjans que calgui per aturar la seva degradació i torni a aconseguir la seva bellesa inicial.

Apelem a les autoritats i institucions locals que en tinguin esment i es moguin amb el mateix zel que ho feren les del moment.⁵⁷ Citant el poeta romàntic John Keats en el seu poema "*Oda a una urna grega*" (1819) ens diu: "*la bellesa és la veritat, la veritat és bellesa*".⁵⁸ No vulguem ignorar la veritat d'una societat que al llarg del temps ha lluitat, s'ha desvetllat tant en moments difícils com no tant, per mantenir viu l'esperit del Savi Universal.

56 També va fer per l'Ajuntament de Palma el 1965 el Juniper Serra de la plaça Sant Francesc. Altres obres seves són el bust de l'Arxiduc als jardins de l'Ajuntament de Valldemossa o la Mare de Déu del Seminari Nou de Palma. Horacio de Eguía era de Guernika i arribà a Mallorca durant la postguerra.

57 Volem esmentar aquí les demandes que s'han fet des de la direcció del centre aprofitant els actes del centenari de l'edifici que avui acull l'IES Ramon Llull (1916-2016), hereu de l'Institut Balear, perquè les institucions es plantegin la possible restauració de l'escultura. De moment ni la Conselleria d'Educació ni el Consell de Mallorca han contestat a les peticions. Des de patrimoni del Consell ens han informat que està a punt de sortir una línia d'ajudes a la que ens hi podem acollir, per això, la direcció de l'Institut ja ha sol·licitat tres pressuposts a diferents empreses il·lenques que es dediquen a aquestes tasques.

58 *literaturacastellana-blogspot.com*, 2015/01 o Versión Julio Cortazar. John Keats. 1795-1821 (consultat abril 2016)

Fig. 1 Claustre de l'Institut Balear cap a 1889, a l'edifici de Montis-sion, presidint una escultura de Ramon Llull (Biblioteca Lluís Alemany)

Fig. 2 Escultura de Ramon Llull decapitada. Nit del 14 al 15 d'abril del 1931 (Arxiu Casa Vila)

Fig. 3 Escultura de Llull al claustre de Montis-ion, seu de l'Institut Balear entre 1836 i 1916. Fixar-se amb les lletres en relleu a diferència de l'actual (Biblioteca Lluís Alemany)

Fig. 4 Cruïlla avingudes-via Roma. Anys 60 del segle XX

Fig. 5 Estat actual del monument (2016)

Fig. 6 Les tres ubicacions

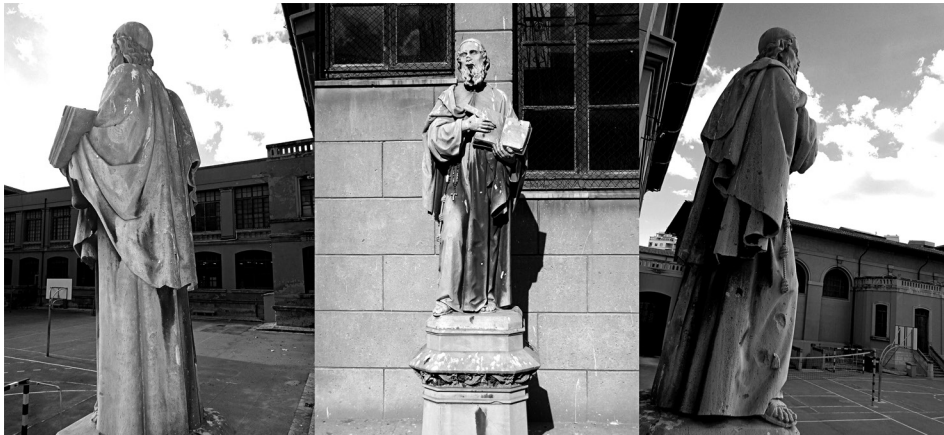

Fig. 7 Estat actual, al pati IES Ramon Llull (2016)

Fig. 8 Estat actual. Detalls Llull (2016)

Fig. 9 Ubicació actual. Pati IES Ramon Llull (2016)

